

LITERARNA DELA PISATELJA PERKA

V Perkovem pisateljskem delu se prepletata dva svetova: svet domačega hribovja, z motivi, ki so svojstveni za domačo dolino, in posebneži, ki jih je po svoje orisal že njegov daljni sorodnik Ivan Tavčar, pa svet, ki ga je spoznaval v bogoslovju in ga srečaval v svojem poklicu.

Sam pravi, da ga je pri njegovem delu vodilo dvoje: slog in uglajenost zvonovcev in miselna jasnost, doslednost in pogum dr. Antona Mahničā.

Čeprav je težišče Perkovega pisanja na slikanju duševnih podob preprostih ljudi, kako prenašajo težave in kako se uspešno bore s skušnjavami, je nadvse realistično naslikal življenje Poljanske doline v polpretekli dobi s socialnimi krivicami in krutim bojem za obstanek.

Tako je v črtici o Selanovem Antonu prikazal začetek društvenega življenja na vasi in socialne razlike, ki jih to življenje skuša zabrisati, v črtici Snaha pa težave, ki jih ima sin z materjo pijanko.

Najraje pa Perko prikazuje posebne usode, brezizhodno in kruto življenje posameznikov. Kljub vzgojnim namenom in pisanju za preprosto ljudstvo je nanizal pred nami vrsto podob, ki ostro obsojajo takratno družbo in njeno moralo.

Tinačka (DS 1902), zgarana starka, je odveč zetu, dokler mu ne izroči zadnjih prihrankov in ne umrje, pohabljenec Lovriček (KMD 1926) zmrzne na pragu rojstne hiše, ker ga je spodil sestrin mož v hlev, Martin Orehek (M 1918/19) se otepa z božjastno ženo in opravljivimi sosedi, dokler ne zblazni v misli, da je ubil ženo in otroka, Martin Mihola (M 1916/17) pa noče priznati sebi in verjeti sosedom, ki mu prebirajo žalostno sporočilo o sinovi smrti na bojišču, tudi Mara v črtici Pismo vsako pomlad znova pričakuje sina Franja, ki ni hotel postati duhovnik in je odšel na Dunaj ter tam umrl. Najpretnes-ljivejša pa je slika slepega dekleta Slepa (KMD 1904), ki po materini smrti prosjači in jo župan in vaščani kljub dediščini, ki je delno namenjena berač-em, spet pošljejo po svetu, ker je še mlada.

Svojstvena sta tudi lika otrok — male Korošice (V 1900), ki mora iz siro-tišnice k tujim sorodnikom, in pa siromašnega dečka Tončka (M 1915), ki bi lahko postal oskrbnik v pisateljevi »vili«, pa se ni mogel odreči družbi tovari-šev in svobodi. »Otrok lahkomišljen,« pravi pisatelj, »saj je zamudil, saj je vrgel od sebe priložnost, ki se mu je ponujala, da bi bil srečen vse življenje.«

Probleme, ki jih je Perko nakazal v teh delih, poznamo delno že iz Kersni-kovih in Tavčarjevih del, Perko pa jih je zajel po svoje, skušal jih je pril-a-goditi svojim pogledom na svet, svojemu poklicu, bil pa je realist in jih je zato verno naslikal ter odprl rane tedanje družbe.

Najbližje so nam črtice, ki prikazujejo Perkovo ožjo domovino, Poljansko dolino in njene ljudi.

V črtici Mrakov Tomaž (DS 1906) je naslikal svojega očeta, pota, ki je prevažal Poljancem iz Loke moko od Krevsa in drugo iz loških prodajaln. V zgodbo je vpletel tragično usodo posvojenke Jerice, ki jo je spridil laški žolnir, in njenega otroka Tilke, ki ji je Tomaž hotel zapustiti sad svojega dela in ji je dal vso svojo ljubezen. Da bi mu ne umrla, je hodil po zdravila in tolažbo čez puštalski most k loški ženici Urbanački. Pretresljiva zgodba, ki kaže, kako globoka in nerazumljiva so čustva, ki na videz mrkega moža vežejo na otroka.

V črtici Klekljarica (DS 1912) skuša analizirati preprosto dekle Rezalijo, ki je zaljubljena v Dobniškega Franceta, a se mu odpove, čeprav ve, da jo ima France rad in da ne mara samozavestne Cile, ki ga je podpirala, ko se je v mestu učil za organista. Zgodba je psihološko premalo utemeljena, junakinja premalo živa, zanimivo pa je, kako je Perko opazoval delo klekljarice in ga do nadrobnosti popisal: »Pravzaprav enolično je življenje klekljarice, težaven je njen zaslužek. Od zore do mraka presedi za mizo, rožlja s kleklji in natika iglo poleg igle. Blazina, ovita z vzorcem, se preobrača sedaj sem, sedaj tja; vzorec se polni in se beli vedno bolj. Za hip ima človek veselje, ko pogleda in vidi, da so črne poteze vedno bolj zakrite in prevlekle s sukancem. Rože, ribe, roglji in rogljički, zvezde in zvezdice, vse se je napolnilo. Konec bi bilo in delo dovršeno. Toda treba je porvati igle, odlučiti ovoj in zopet ti zija nasproti prazen vzorec, ki ga bo napolniti in prevleči še enkrat, še dvakrat, preden bo imel kos tisto dolgost, ki je bila naročena. Res, težavno je delo klekljarice!«

Podobnega problema kot Tavčar v Cvetju v jeseni (LZ 1917) se je Perko lotil v Domu in svetu že 1913 v povesti Doktor Lovro. Izobraženec se želi vrniti med kmete in zaživeti z ljubljanim dekletom preprosto življenje.

Perko je v romantični zgodbi prikazal mladega zdravnika Lovra, ki pri-poveduje v prvi osebi o svoji ljubezni in svoji prvi službi. V Kopačnici je srečal mlinarjevo sestro Lucijo, se zaljubil vanjo in sklenil, da bo zdravil ljudi pod Blegošem. Res se po diplomi naseli pod Blegošem. Ko pa zdravi Tineta, ki mu je kosa prerezala roko, in zve, da ima tudi Tine rad šiviljo Lucijo, se v zdravniku prične boj: ali naj pomaga tekmecu ali naj zlorabi moč, ki mu jo daje zdravniški poklic. V Lovru zmaga zdravnik in čut poštenja. Ko mu umirajoča Lucijina prijateljica zaupa, da je Lucija že leta hroma, spozna Lucijino veliko premagovanje in Tinetovo globoko ljubezen. Ve, da spadata skupaj Lucija in Tine. Na njuni svatbi, kamor je prišel tudi loški zdravnik dr. Arko, se odloči, da bo zapustil idilično vasico, ki krije v sebi toliko tragedij in med svojimi ljudmi toliko tihih junakov, in se naselil v Loki, kjer mu je dr. Arko ponudil svoje zdravniško mesto.

Prav kot Tavčar v Cvetju v jeseni Perko odkriva v svoji črtici idilično življenje pod Blegošem. Vendar pa so Tavčarjevi ljudje zdravi in živi, v noveli je kljub tragičnemu koncu in pretresljivi zgodbi o Skalarju polno vedrih prizorov in šaljivih podob, Perkovi junaki pa so bolni, zaznamovani od usode. Lucija je hroma in se je odpovedala življenju, Tine si želi hrome roke, da bi ji bil bližji, Lucijina prijateljica Katarina je jetična in umira — sami bolni ljudje, ki nas ne pritegnejo s svojo sentimentalnostjo in neborbenostjo, samo sočustvujemo z njimi. Svetal lik pa je loški zdravnik doktor Arko: Pisatelj ga je najbrž posnel po živi podobi dolgoletnega loškega zdravnika dr. Arka, ki je v Loki postal s svojim imenom že pojem za zdravnika. Takole ga je popisal, ko je prišel k Lovru na obisk: »Debeli mož je sedel, da je zaječal stol

pod njim. Z višnjevo ruto si je obrisal potno čelo, napenjal ustnice in pihal sapo, da se mu je širil že tako obilni podbradek.

Pisatelju se zdi požrtvovalen in tovariški: »Trden in sposoben! Toda naveščen.« Ni čudno, saj pravi mlademu Lovru: »Prijatelj, le obhodite blegoške strmine po dolgem in počez tolikokrat, kot sem jih jaz ... potem.«

Tavčarjeva moč je v narečni melodiki jezika, v posebnih izrazih in stavah ter domačih prispodobah. Perkov jezik je v glavnem knjižni jezik tedanjega časa. Le redki so krepki izreki, ki bi jih lahko primerjali s Tavčarjevimi. Tako pravi o Lahu, da je »zapeljal dekleta borega«, imenuje ga »Lah nesrečni, glista zapeljiva«.

Oba Tavčar in Perko sta opisovala svoje ljudi, povezana sta bila z rodno zemljo in oba sta čutila njene tegobe. Oba sta skušala v svojih delih ohraniti zemljo in ljudi. Ločita se po načinu obdelave, po izrazih, razpletih in rešitvah. Nekaj pa je skupnega obema. Oba sta čez vse ljubila to revno poljansko zemljo in ljudi na njej. Perko pravi o njih: »Ne pozabimo, da se dobe zlasti med preprostim ljudstvom srca in značaji, ki jih hočeš nočeš moraš spoštovati. Preprosti so in neučeni, a vendar veliki. Tako veliki, da se mi, ki se štejemo med izobražence, moramo sramovati vpričo njih.«

Literatura:

Pavel Perko, Novele in črtice, MD 1961, uvod napisal in uredil Jože Gregorič; Slovenski biografski leksikon II. del — dr. A. Koblar.